

ÖMER SEYFETTİN'İN HİKÂYE DÜNYASINDA İKTİSADİ HAYAT

Öz: Ömer Seyfettin, sanat hayatına şiir ile başlamıştır. Ancak, tür olarak ayrımını yapmakta Halit Ziya Uşaklıgil gibi usta bir kalemin dahi zorlandığı ve genellikle romana geçiş için bir merhale gibi görülen hikâyecilikte ismini ebedileştirmiştir. Türk hikâyesine bağımsız bir kimlik kazandıran ve şair, dilci, mütefekkir tarafları bu yönünün gölgesinde kalan Ömer Seyfettin'in kültürel birikimini kaleme aldığı metinler üzerinden incelemek mümkündür. Kısa ömrüne tespit edilebilen müstear isimleri ile 200'den fazla hikâye sığdıran yazarın; aydın tipine bakışı, toplumsal eleştirileri, ironi kullanımı, mizahi yönü gibi pek çok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalar yazarın dünya görüşü ile ilgili veriler sunmaktadır. Benzer eleştirilerini nesirlerinde de bulmak mümkündür. Bu çalışmada yazarın metinlerinde bahsi geçen eleştiri, ironi ve dünya görüşüyle de bağlantılı olan iktisat kavramı ele alınacaktır. Bu itibarla yazarın kaleme aldığı hikâyelerin iktisadi temelde nasıl kurulduğu ve tarihsel çizgide iktisat algısının değişimi üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: İktisat, Hikâye, Eleştiri, İroni.

Economic Life in Ömer Seyfettin's Story World

Abstract: Ömer Seyfettin started his art career with poetry. However, he had difficulty in distinguishing it as a genre as even a master author Halit Ziya Usaklıgil did and he has eternalized his name in storytelling which is generally seen as a stage for transition to novel. It is possible to examine the cultural background of Ömer Seyfettin, who gave an independent identity to the Turkish story and whose poet, linguist and philosopher aspects stay in the shadow of his storytelling. Many studies have been done about the intellectual type, social criticism, use of irony, and humorous aspect of the views of the author who wrote more than 200 stories with pseudonyms which were identified. These studies provide data on the ethos of the author. It is possible to find similar criticisms in his prose. In this study, the concept of economy which is also associated with the criticism, irony and ethos mentioned in the writer's texts will be discussed. In this regard, how his stories were established on an economic basis and the change in the perception of economy from historical perspective will be emphasized.

Keywords: Economy, Story, Criticism, Irony.

TÜRK LÜK BİLİMİ ARAŞTIRMALARI
JOURNAL OF TURKOLOGY RESEARCH
48. SAYI / VOLUME
2020-GÜZ / AUTUMN

Sorumlu Yazar Corresponding Author

Ümmü Burçin ÖZKAN

Ankara Hacı Bayram Veli Üni.
Lisansüstü Eğitim Enst.
Doktora Öğr.

ummu.ozkan@hbv.edu.tr

ORCID: 0000-0002-4915-9464

Gönderim Tarihi

Received
15.09.2020

Kabul Tarihi

Accepted
09.11.2020

Atıf

Citation
ÖZKAN, Ü. Burçin (2020),
“Ömer Seyfettin'in Hikâye Dünyasında İktisadî Hayat”, *Türk Lük Bilimi Araştırmaları*, (48) 167-188.

ARAŞTIRMA MAKALESİ
RESEARCH ARTICLE

Giriş

Ömer Seyfettin'in 1902'den 1920'ye dek süren hikâyeciliğinde kaleme aldığı metinler, iktisadi hayat çerçevesinde değerlendirildiğinde Edebiyat-ı Cedide yazarları ile arasındaki derin fark göze çarpmaktadır. Yazarın hikâye kahramanları; gerçek hayatla uyumlu bir şekilde geçinmek, hayatını idame ettirmek zorundadır. Mesleği yahut geçim kaynaklarıyla ilgili belirsizliklerin mevcut olduğu kahraman yoktur denilebilir. Bu kahramanlar kimi zaman aileden zengin kimi zaman “savaş zengini” kimi zaman da esnaflık, tüccarlık, memuriyet gibi yollarla hayatlarını idame ettiren kimselerdir. Kahramanların gelir durumu genellikle açıkça belli edilmiş olmakla birlikte bazen de yaşam şartlarının betimlenmesi ile ortaya konulmuştur. Ömer Seyfettin'in kahramanları için para bir iç çatışma meselesi, ahlaki açıdan bir sınanma biçimi ve hayatla mücadelede başat unsur konumundadır. Hikâyelerinde zengin hayata özenen, ahlaki değerlerini para kazanmak ve toplumda daha üst bir statüye kavuşmak uğruna harcayan kahramanlar vardır. Ancak bilhassa “Eski Kahramanlar” üst başlığını almış yahut almaya müsait kahramanlar, paranın yaşamı sürdürebilmek için bir araç olduğunun bilincindedir.

Yazarın iktisadi hayat sahneleri üretmesinin sebeplerini pek çok noktadan değerlendirmek mümkündür. Balkanlarda ayak sesleri duyulan savaşla yüz yüze gelmesine ve Anadolu'daki yazarların henüz farkında dahi olmadığı meseleleri görmesine neden olan mesleği askerlik bu noktada önem kazanmaktadır. Ayrıca gerek Ömer Seyfettin'in gerek Ziya Gökalp, Yusuf Akçura gibi milli edebiyatın önde gelen isimlerinin sadece milli dil ve edebiyat bilincini uyandırmakla kalmayıp aynı zamanda Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu zorlu süreçte iktisadi buhranı aşabilmek için fikirler ürettiği de bilinmektedir. Ömer Seyfettin, bu amaçla hikâyelerinde olduğu gibi nesirlerinde de iktisadi eleştirilerini, fikirlerini ortaya koymuştur.

Ömer Seyfettin özel teşebbüs ve ticarete özendirme konularındaki fikirlerini yaygınlaştırmak için bir yazı ile yetinmemiş bir kitapçık kaleme almıştır: Herkes İçin İçtimaiyat-Ticaret ve Nasip (1914). İktisadi meseleler üzerine bir eğitimi, birikimi olanlar için değil genel okuyucu kitlesine yönelik olarak yazılan bu kitapçıkta fikirler son derece basit ve esasa dayanır: Osmanlı Devleti vatandaşları içinde en fukarası Türklerdir. Çünkü Türk gençleri, askerlik ve memuriyete yönelmektedir. Halbuki ticarete yönelmek lazımdır. Türklerin Türklerden alışveriş yapması gerekir (Polat, 2018: 46).

Yazar, “Fon Sadriştayn'ın Karısı”, “Bir Vasiyet” gibi hikâyelerinde Türklerin para harcama konusundaki dikkatsizliğine, “Doğuran Ev”de yabancı müteşebbislerin Osmanlı Devleti'ndeki hâkimiyeti gibi problemlere dikkat çekmiştir. Öte yandan “Muhteri”, “Perili Köşk”teki gibi kolay para kazanmanın yollarını bulan, “Külah”taki gibi etik dışı ticaret yapan ve bilhassa “Zeytin Ekmek”teki gibi halkı, çıkarları uğruna açlığa mahkûm eden Türklere dair de eleştirisi vardır.

Sabah gazetesinde 1902'de yayımlanan "Tenezzüh" yahut 1903'te F. Nezihî müstear adıyla *Musavver Fen ve Edeb*'de neşredilen "Bir Refikin Defter-i İhtisatından" gibi ilk hikâyelerinde tasvirlerin yoğun olduğu ve ferdiyetin öne çıktığı görülür. Ancak bu durum çok sürmez. Nitekim para meselesi 1905'te *İzmir*'de yayımlandığı "Sebat" ile konularından biri haline gelir.¹

1. Zengin Olma(ma) Arzusu

Ömer Seyfettin'in hikâye kahramanlarının parayla mesafesi farklı farklıdır. Alafranga tiplerinden bazıları iktisadi hayata ilgisizdir. Alafranga bir yaşam sürmek ve toplumda sınıf atlamak isteyenler ise izdivaç yahut miras yolu ile paraya kolay yoldan ulaşmaya çalışır. Ancak bazı kahramanlar parayı hayatı idame ettirme yolunda bir araç olarak görür.

1.1. Paraya ilgisiz tipler ve alafrangalar: "Sebat"ta üç senedir resamlıkla iştiğal eden, evliliğe razı olmayan ve herhangi bir işte sebat göstermeyen yani iktisadi meselelere ilgisiz kahraman, sebatı bir çeşit inat olarak tasavvur etmektedir. Bunun kumarda hatta ticarete zararlı olacağına inanmaktadır. Hayatı boyunca başladığı hiçbir işi tamamlamamış kahramanın ticaret üzerine yorum yapması oldukça ironiktir.

Zengin olmadığı için hayıflanan "Genç bir mekteplinin hatıra defteri" olarak kaleme alınmış "Ay Sonunda"nın kahramanı ise bedbinliğini, yalnızlığını tamamen parasızlığına bağlamaktadır. Mektepli; diğer hikâyelerde de zenginlikle özdeşleşen Tokathyan'a gidememekte, Grand Rue'dan² geçememektedir. Eski yaşantısındaki yabancı fahişeleri hatırlar. Niçin zengin olamıyorum diye haykıran kahraman, milyonlara kavuşan genç bir mirasyedi olmaya özenmekte ve paradan mahrum bir hayatı müteessir olmak için yeterli saymaktadır. Bu sefahat hayatına, kadına ve paraya aşırı düşkün alafranga tip; Ömer Seyfettin'in başka hikâyeleri için bir prototip olarak kabul edilebilir. Zenginlik tutkusunu şu satırlarda tespit etmek mümkündür: *Ah para, yine para, hep para... Fakat ey kıymettar maden, niçin benden bu kadar korkuyor, uzaklaşıyorsun, emin ol ki seni tevdi edeceğim eller; pek nermin, pek rakîk eller olacaktır* (89).

"Tuğra" ise açıkça para üzerine fikirler yürüten fakat para kazanmanın peşinde olmayan bir kahraman üzerine inşa edilmiştir. *Günde on iki saat çalışarak temin-i hayat ve maişete bir mecburiyetim olmadığı gibi, meşru ve gayri-meşru bir surette zengin olmak ihtimalim de yoktu* (136) sözlerinden anlaşıldığı üzere kendi kendine yeten bir geliri mevcuttur. Bir "tımsal-i kuvvet" olan parayı, hesap ödemek için çıkardığında üzerindeki tuğra dikkatini çeker. Tuğrayı bir şekle benzetmeye çalışan kahraman, onun da hayatı gibi bir manası

¹ Bu çalışmada hikâyeler için yararlanılan kaynak: Ömer Seyfettin (2019), *Bütün Hikâyeleri/Ömer Seyfettin*, Haz. Nâzım Hikmet Polat, İstanbul: YKY. Bundan sonraki atıflar sayfa numarası kullanılarak yapılmıştır.

² Bugünkü ismiyle İstiklal Caddesi.

olmadığına karar verir. Estetik bir tarafı, anlamlı bir şekli olmadığına inanır. Parayı sadece kadınlara ulaştıracak bir araç gibi gören ve bir aile kurma fikrine uzak, değerleri olmayan kahramanın paraya kıymet vermemesi varoluşsal sancısı ile ilişkilendirilmiştir.³ Hayatın anlamı dahil her şeyi manasız gören bir kahramanın zengin olmama arzusunun tok gözlülüğünden kaynaklanmadığı aşikârdır.

“Ay Sonunda”, “Tuğra” hikâyelerindeki gibi paranın eğlence ve kadına ulaşmanın aracı olarak görüldüğü bir başka hikâyeye de “Busenin Şekli-i İptidaîsi”dir. Üç yüz frank karşılığında elde edilen bir fahişenin, öpücüğü erkeğin vahşi bir saldırısı gibi gördüğünü iddia etmesi temel meseledir. Yazar bu hikâyede para kazanmanın üzerine değil, paranın satın aldığı tek gecelik ilişkiye yoğunlaşmıştır. Para benzer şekilde “Ermeni Bir Gencin Anıları”, “Muhteri” gibi birçok hikâyede sefahat hayatı, kumar ve kadına ulaşmanın yoludur. “Koleksiyon”da ise fahişelik yoluyla hayatını lüks bir şekilde idame ettiren bir aile ile karşılaşılır. Ömer Seyfettin’in bu hikâyede kullandığı “koleksiyon göstermek” tabirinin ise benzer durumlar için günümüzde de kullanılan bir ifade olması ayrıca dikkat çekicidir.

“Gayet Büyük Bir Adam” ise Ömer Seyfettin’in Efruz Bey gibi gerçeklikten kopuk tarafıyla karikatürize ettiği kahramanlardandır. Hürriyetin ilanı ile bütün sorunların bittiğini düşünen ve parasızlığına aldırmaksızın embriyoloji alanındaki uzmanlığı sayesinde kıymetinin bilineceğine inanan kahraman, “Gündüz uyku, gece keyif” düsturuna uyar fakat girdiği çorbacıya yeleşini, borcunu ödeyemediği hana eşyalarını rehin bırakmak zorunda kalır. Ancak o, bu sonuçlar karşısında bile cahiller tarafından anlaşılmadığını, İstanbul’a gittiğinde hak ettiği şan ve şöhrete kavuşacağını düşünür.

“Bir Vasiyetname” de Ömer Seyfettin’in sık sık eleştirdiği iktisadi hayata ilgisiz tipin merkeze alındığı hikâyelerdendir. Zenginlik içinde yaşamaktan sıkılıp intihar etmeye karar veren kahraman, yeğenine yazdığı vasiyet mektubunda kalacak parayı aynı şekilde sefahat aleminde harcamasını tembihler. Sonra intihardan vazgeçip eğlence hayatına kaldığı yerden devam edecektir. Yazar, iktisadi hayata ilgisiz, sosyal hayata da eğlence haricinde uzak bu tipleri; genellikle tutarsız kişilik özellikleri, halktan çok farklı dertlere sahip ve tüm maddi imkanlarına rağmen üzgün, karamsar hâliyle resmetmiştir denilebilir.

“İlk Düşen Ak”ın kahramanı ise bir sineküriyendir. Bol para kazanan bu delikanlıya doktor, mefkûresiz yaşamın onu intihara dek sürükleyeceğini söyler. Mefkûresizlik intihar ilişkisini “Bir Vasiyetname”de de kuran yazarın

³ Ömer Seyfettin’in burada hayatla arasında bağ zayıflamış kahramanın portresini ortaya koyarken devrinde yaygın biçimde benimsenmiş Darwin’in görüşlerine bağlı ve sonunda hayal ettiği noktaya ulaşamayan taraflarına da dikkat çektiği fark edilir.

iletteği mesajı; “herkesin bir ideali olmalıdır” şeklinde açıklamak da mümkündür.

“Efruz Bey”, Ömer Seyfettin’in alafranga tipleri içindeki en uç kahramandır. İsmi geçtiği hikâyeler beraber düşünüldüğünde para ile ilişkisini ortaya koyan belli başlı kişilik özellikleri fark edilir. O, annesinin verdiği on beş lira ile kalemden gelen iki bin beş yüz kuruş maaşı dışında bir geliri olmadığı hâlde kendisini zengin gösterebilmektedir. Annesinden miktarının ne kadar olduğunu bilmediği iradı miras kaldığında vereceği ziyafetleri, alacağı gümüş takımları hayal eder. Hürriyet(!) kahramanı olarak söylediği yalan nedeniyle Sulukule’deki değersiz arsaların fiyatının yükselmesine sebep olur. Asilzade(!) ve zengin dostları ile bir araya toplanıp kumar oynadıkları esnada uğradıkları polis baskınında cebinden bir yanlış anlaşılma (!) nedeniyle hiç para çıkmaz. Efruz Bey, vakalardan da anlaşıldığı üzere hayalperest ve renkli bir alafrangadır. Gerçek hayattan kopukluğu nedeniyle sahip olmadığı iktisadi şartlara ve mevkilere sahipmiş gibi davranmıştır.

1.2. Parayla Saadeti Bulmak İsteyenler:

1.2.1. İzdivaç: Ömer Seyfettin’in kahramanlarında paraya ulaşma yollarından birisi de izdivaçtır. Böyle bir anlaşmanın görüldüğü ilk hikâye olan “Primo Türk Çocuğu”dur. Kenan Bey’in zenginliğinden izdivaç vasıtasıyla faydalanmak isteyen Mösyö Vitalis, kızına ve kendisine verilmek üzere beşer bin lira ister ve onun aslında bir Rum olduğuna kendini inandırarak izdivaca razı olur.

İzdivacın para kaynağına dönüştüğü bir başka hikâye ise “Gurultu”dur. Yakışıklı, tahsilli, alafranga fakat fakir bir genç olan mümeyyizin fikirleri yazarın eleştirdiği birçok noktaya birden temas eder:

Para ile ne olmazdı? İyi gıda, iyi zaman, iyi mekân, iyi kadın... Her şey, her şey bize para ile gelir, bizden para ile beraber giderdi. Mektepten çıktuktan sonra yegâne düşüncem zengin olmanın çaresini aramak oldu. Uzaktan yakından miras falan ümidi yoktu. Ticaret ve teşebbüs de bizim işimiz değildi. Türkiye’de saadetin, yani servetin çıkacağı iki kapı vardı; ya baba, ya karı... (289).

Son moda kıyafetler giyip ortalıkta gezinen bu tip artık *Araba Sevdası*’nın Bihruz’undan farklı bir alafranga modelidir. Bihruz’un sadece Batıya özenen ve gülünç duruma düşen tarafına karşılık mümeyyizin, kendini süsleyip püsleyip kâr amacı güden bir anlaşma gibi izdivaç gerçekleştirme çabası vardır. Parayı, hayatta bir güç timsali olarak gören gencin sözlerinde izdivacın bir menfaat aracı olması, çalışarak paraya ulaşmak yerine kolay yoldan zengin olma hayali, ticaret ve girişimciliğin Türklere uygun görülmemesi Ömer Seyfettin’in kötüye giden iktisatta etkisini fark ettiği zihniyetin yansımasıdır.

Bu ilgisizlik ve kolaycılıkla alakalı süreli yayınlarda -özellikle Osmanlı Bankası ve istikrazlara bağlı olarak- eleştiriler yapılmış ve bu eleştiriler zamanla artmıştır. Bu örneklerden birisini Üçüncü Ticaret Reisi Vahan Efendi'nin *Mecmua-i Fünûn*'da yayımlanan "Fevaid-i Şirket" yazısında görmek mümkündür. "Memalik-i Osmaniye ahalisi"nin "ehl-i kanaat" olmasından rahatsızdır:

*...Hak teala Hazretleri nev-i insanın saadet hali için kuvve-i akl ve idrak-ı ihvan buyurmuş olduğundan herkes çalışmaya ve bulunduğu meslekte mümkün merteye kesb-i terakki ve kemal eylemeye mecbur olup mücerret bu tarik ile dahil-i daire-i feyz ve kabul ve hilafı yani akl u zekasını istimal etmeyerek irtikab-ı betalet eylediği takdirde işbu vezaif-i beşeriye-nin adem-i ifasından dolayı dünya ve ahirette muateb ve mesul olur.*⁴

Üretim zincirine herkesin dâhil olması gerektiğini, tembellik yapanın dünyada ve ahirette suçlu olacağını söyleyen Vahan Efendi; ticaret yöntemlerindeki cehalete, maddi kayıplar hakkındaki kadercî, batıl anlayışa ve meslek gruplarındaki gelenekçi zihniyete de eleştiri getirir (Karaoğlu, 2018: 31). Bahsedilen makalenin yazıldığı tarihin üzerinden elli yıl geçtiği hâlde hikâyelerde mümeyyiz gibi *Doksan bin lirayı geçen malları, mülkleri bu kardeşsiz kıza kalmıştı. Dehşetli bir kelepçir...* (290) diyerek izdivacı sadece bir para kaynağı olarak gören tiplerin türemiş olması, uyarıların işe yaramadığını aksine sorunların arttığını gösterir niteliktedir.

"Fon Sadriştayn'ın Karısı"nda izdivaç paraya kavuşmak için değil onu muhafaza etmek için bir araçtır. Fon Sadriştayn'ın piyano çalan, Fransızca konuşan ilk eşi bir Türk'tür. Bu alafranga hanım Sadrettin'i müsrifliğiyle vereme ve iflasa sürüklemiştir. İkinci eşi olan Alman kadını ise tam tersi tutumlu, bir saat gibi işleyen düzeniyle her işin üstesinden gelen bir tip olarak çizilir. Karı kocanın ilişkisi tamamen düzen ve para biriktirme üzerine kuruludur.

"Nişanlılar"da da on beş senedir nişanlı olan çift, kızın babasının ölümünü beklemektedir. Erkeğin hiçbir vasfı ve eğitimi yoktur ancak nişanlısı onun kurtuluş biletidir. Anlatıcı, bu bekleyişi boşa giden bir hayat olarak görürken arkadaşı *Yüz bin lira bu... Ben böyle bir şey bulsam yirmi sene kavuk sallamağa, otuz sene nişanlılığa, kuru kuruya lâfla sevişme angaryasına katlanırım be!* (893, 894) sözleriyle kolay para kazanmanın peşindeki ortak zihniyeti temsil eder.

"Tos" ve "Nezle"de de izdivaç para ilişkisini temsil eden kahramanlar dikkat çeker. "Tos"ta Fatma Hanım'a kalmış olan mirasla geçinen, sofu eşinin aksine türlü ahlaksızlar yapan bir koca yer alır. "Nezle"de de evlenecek bir bey arayıp bulamayan zengin dul kahraman öne çıkar.

1.2.2. Hayırsız evlatların hayali yahut miras: Bazı hikâyelerde evlatların umudunu mirasa bağladığı yahut mevcut parayı zorla aileden almaya yöneldiği görülür. Toplum gözünde hayırsız addedilen bu çocuklar aynı zamanda

⁴ Vahan Efendi (1279), "Fevaid-i Şirket", *Mecmua-i Fünûn*, C. 1, Nu. 8, s. 343.

sefahat hayatına düşkündür. Ahlaki tarafı zayıf bu tipler ebeveynin ölümü hususunda da heveslidirler.

“Fon Sadriştayn’ın Oğlu”nda saat gibi işleyen bir Alman nizamı ile biriktirilen tüm parayı hayırsız evlat çalmış, kendisine haksızlık edilen ilk eşin çocuğu ise vatanın en sevilen şairi olmuştur. Benzer paragöz, hayırsız evlat tipini; alkol ve kumara düşkün haliyle “Hâtiften Bir Seda”da, açgözlü haliyle “Bir Hayır”da görmek mümkündür.

Ailesinin varlığını ele geçirme hayali kuran kahramanların en tehlikelisi “Miras”tır. Amcasının oğlu Çanakkale’de ölmüş ve amcasından evlat muamelesi görmüş bu kahraman, cinayete dahi teşebbüs eder. Biyolog arkadaşından tifo virüsü alıp amcasının suyuna katmayı düşünür. Bu hikâyelerde para, aileler ve çocuklar arasında ahlaki bir çatışma unsuru haline gelmiştir.

1.2.3. Gönlü tok gözü tok kahramanlar: “Turan Masalları” ifadesini taşıyan “İhtiyarlıkta mı, Gençlikte mi?” hikâyesinin kahramanı Hasan Bey, “Pembe İncili Kaftan”da cesur ve ülkesinin namını Şah İsmail karşısında kirletmeyecek bir elçi olarak seçilen Muhsin Çelebi; mala mülke değer vermeyen, yiğit tipler olarak çizilmiştir. “Kurumuş Ağaçlar”ın Deli Murat’ı da yaşlandıkça sakinleşen, paraya kıymet vermeyip ahiretini düşünen bir kahramandır. Bu hikâyeler daha çok epik, geleneksel anlatı özellikleri taşımaktadır. Kahramanlar topluma örnek, servetini paylaşan taraflarıyla destanlardaki alp tipini anımsatır.

“Üç Nasihat”ın iletmiş mesaj da bilgili kişilerin nasihatlerine kulak vermek ve sabırla çalışmanın mükafatını almak olarak kabul edilebilir. “Diyet”te ise işlemediği bir suçun müsebbibi gibi yargılanan Koca Ali, kendisini minnet borcu nedeniyle susmaya mahkûm eden para yüzünden mesleği için vazgeçilmez olan kolunu feda eder.

Aç kalan halkı sömüren, borçlandıran haydut takımı karşısında adaleti sağlayan “Yalnız Efe” ise bir erken dönem “eşkîya” modeli olarak değerlendirilebilir. Nitekim daha sonra romanlarda adaletsiz iktisadi düzenin karşısında duran Kuyucaklı Yusuf gibi “soylu vahşi” modeli yahut İnce Mehmed, Çakırcalı Efe gibi eşkîya modelleri görülür. Başta Yalnız Efe olmak üzere bu modellerin farklı tarafları olsa da paranın gücü karşısında adaleti kendi elleriyle sağlayan yiğitlik özellikleri ortaktır.

Paraya düşkün olmayan bu kahramanlar; alafranga tipler gibi tembel, değerlerini kaybetmiş, hayattan kopuk değil, parayı sadece hayatın devamlılığı için gerekli gören ve nefesine yenilmeyen ideal tiplerdir.

2. Para Kazan(ama)ma

İktisadi hayata ilgisizlik, Levanten sınıfının iktisaden hâkimiyetini artırması gibi meseleler hakkındaki yazılar Meşrutiyet’ten sonra çoğalarak devam etmiştir. Ayrıca bu dönemde söz konusu meselelere “savaş zenginleri” de

dahil olur. Ömer Seyfettin'in de iktisadi hayata dair eleştirilerinin şiddeti artmıştır. Yazarın eleştirilerinin temsilcisi hikâye kahramanlarının dönem şartlarına ne denli uygun çizildiğini 1912 ve 1913'te *Türk Yurdu*'nda, *Bilgi Mecmuası*'nda yabancı bir göz olarak Osmanlı Devleti'ne bakan Parvus Efendi'nin makalelerinin başlıklarına bakarak dahi fark etmek mümkündür: “Türkiye Avrupa'nın Mali Boyunduruğu Altındadır”, “Türkiye'nin Mali Esareti-Devletlerin İktisadi Rekabetleri”, “Türklerin Ödünç Almaya En Haklı Oldukları Bir Akçe”, “İş İşten Geçmeden Gözünüzü Açınız!”. Bahsi geçen yazılarında Parvus, Ömer Seyfettin'in de eleştirdiği meseleleri ele almıştır: Türklerin iktisadi hayatta Levantenlere nazaran dikkatsiz ve umursamaz davranması, Batı karşısında ticarete geri kalışı dolayısıyla Osmanlı topraklarının bir açık pazara dönüşmesi, borçlanma nedeniyle iktisadın dışa bağımlı olması gibi (Karaoğlu, 2018: 71-92).

Ancak şunu da belirtmek gereklidir ki, 19. yüzyılın sonlarından başlayıp gittikçe yoğunlaşan uyarılar hakkında Ömer Seyfettin temkinlidir. Bu itibarla “Ticaret ve Nasip” yazısında Meşrutiyet'ten sonra bütün gazetelerde tüccar ve sanatkâr olmayı öneren yazarları eleştirir, asırlardır askerlik yapan bir millette *iktisadi hakimiyet arzusunun birdenbire fiile çıkarılmasının* sosyal gerçekliğe, şartlara uymadığını da bildirir (Ömer Seyfettin, 2018: 420). Hikâyelerinde mevcut eleştirileriyle de neyi hedeflediğini şu sözleriyle açıklamıştır demek yanlış olmaz:

Türk gencinin gözü hala memuriyette, mevkilerde, koltuklardadır. Darülfünun, iyi kötü, dopdolu... Memur olmak istemeyen içlerinde kaç kişi var acaba? Acaba bu kadar efendi niçin kafa patlatıyor? Sanır mısınız ki kendi kafasını kuvvetlendirmek, hissiyatını o kuvvetle kendi kendine kazanmak için?... Hayır buna kimse inanamaz. Memur olmak için? Daima o ezeli ümit ve arzu... Türk gençliğinin bu meylini değiştirmek için yavaş yavaş, üşenmeden çalışmak lazımdır; telkin ve tekrar ile... (Ömer Seyfettin, 2018: 421).

2.1.Ticarete yabancı müteşebbisler: “Piç”, asıl meselesi milliyet olan bir hikâyedir. Ancak anlatıcının Mısır'a baktığında hissettiği iç bunalıtı, Ömer Seyfettin'in daha sonraki hikâyelerinde Osmanlı Devleti'nin elinde kalan topraklarla alakalı yapacağı eleştirilerin ilk örneğidir. Türkler, Mısır'dan çekildikten sonra Avrupa, bu İslâm devletinin bütün iktisadi kaynaklarını ele geçirmiş ve “kapitalist” düzenini kurmuştur. Ömer Seyfettin'in sonraki yıllarda Levantenlerin iktisadi hayatta kuvvetlenmesiyle alakalı eleştirileri, benzer bir düzenin kurulmasına dair kaygılarına işaret etmektedir.

“Ashab-ı Kehfimiz”den bir parça olan “Küçük Hikâye”ye yazarın “Tatlısı Frenkleri” adını vermek istemesi önem teşkil etmektedir.⁵ Sözlük tanımlarına göre Levanten; Yakın Doğu'ya yerleşmiş, Avrupa kökenli, bilhassa liman kentlerinde ticaretle uğraşan, gayrimüslim kesim anlamına gelmektedir.

⁵ Bkz. Ömer Seyfettin, 2019: 299.

(Çakıcıoğlu Oban, 2007: 339-344). Hikâyelerde sıklıkla geçen bu tabirin yanında aynı anlama gelen “Tatlısu Frengi” de “Primo Türk Çocuğu”, “Koleksiyon” ve “Küçük Hikâye”de kullanılmıştır. “Küçük Hikâye”de Osmanlılık fikrini; hümanizm bir başka deyişle büyük insanlık tasavvuru olarak algılayan, diğer milletlerin milliyetlerinden vazgeçmeyi reddedişlerini dikkate almayan Türklerin şiddetle eleştirilmiştir. Ayrıca yine aynı metinde tatlısu Frenklerinin zenginliği dikkat çekmektedir. Hikâyede, Sait tanıtılırken kullanılan ifadeler mühimdir:

Hele katiyen onun politikaya tenezzül etmemesi, hükümetin-vakıa verdiği yoktu yoktu ya...-verebilmek ihtimali olan memuriyetleri katiyen reddetmesi mevkiini yükseltmiş, onu bütün Osmanlı gençliğinin perestîdesi yapmıştı. Benim gibi zengin değildi. Ama yine hükûmete muhtaç olmadan, ticaret etmeden para kazanmanın yolunu buluyordu (300).

Bu cümlelerde ticaret olmaksızın para kazanmanın güç olduğu vurgulanmaktadır. Bu vurguyla Sait'in hangi yollardan para kazandığı ile alakalı bir şüphe de doğurmaktadır. Yazar, tatlısu Frenklerinin zenginliğini de Diyaman-dis Efendi'nin “tüccarca” parlayan gözlerine dikkat çekerek aktarır. Diyaman-dis tipi ve Türkler arasındaki fark, Levantenlik ile iktisadi gerçeklerden uzak zihniyet arasındaki zıtlığın temelini kurmaktadır. Kısacası Osmanlı Devleti'nde, bir kısmı üretim zincirine dâhil olmayan, ticaret yapmayan, kumar oynayarak, miras yahut izdivaç yoluyla kazanılmış para ile eğlence hayatına, kozmopolit cemiyete dahil olmaya çalışan bir Türk kesimi vardır. İktisadi açıdan kendini garantiye almamış bu kesimin karşısında ise servetini arttıran, Anadolu'daki ticari potansiyeli kullanan “açıkgözlü” bir kesim mevcuttur.

“İçtimaî roman” üst başlığı ile neşredilmiş “Ashab-ı Kehfimiz” ise bu açıkgözlü kesim karşısında “ayakta uyuyan” Türklerin serüvenini bir Ermeni gencin gözünden takip etmeyi sağlar. Hakikyan'ın günlüğüne kaydettiği notlardan 1909 yılında dahi pahalılığın arttığı, maddi imkanların kötüye gitmeye başladığı görülmektedir:

Soğuk çok... Odun, kömür fiyatı pek pahalı! Evinde pansiyon oturduğum ihtiyar kadın “Dünyanın sonu!” diyor. Ömründe bu kadar soğuk, bu kadar pahalılık görmemiş. Elbiseyle odun parası bütçemi sarstı. Her ay üç yüz frankçığımı ayırıp bankaya teslim edemiyorum... İşler kesat, kesat, kesat... Ticaret âlemini de terk etmeyerek siyasiyata atılmayı canım o kadar istiyor ki! Evet benim kanımda bir kurt var (320).

Hikâyede Levantenlerin ticaret ve para biriktirme arzusunu belirten ifadeler öne çıkmaktadır. 1909 tarihinde günlüğüne her ay para biriktiremediği için duyduğu sıkıntıyı yazan Ermeni genç; 1912'de harbin hemen tesirini gösterdiğini, piyasanın durgun olduğunu ve parasızlığı kaydeder. Ancak cemiyeteki Türkler; diğer milletlerden azaların toplantılara gelmediğini, savaş nedeniyle iktisadın kötüye gittiğini, büyük savaflara gebe olan siyasi gerilimin arttığını fark etmezler. Son ana kadar dertleri hâlâ ortak bir dil ve din bularak kaynaşmaktır.

Bazı kahramanlar ise ülkenin gidişatı hakkında kafa yormaktadır. Özellikle “Ashab-ı Kehfimiz”de umursamaz tavırlarıyla eleştirilen kahramanların zıt cephesi gibi yorumlanabilecek bu kesimi “Mehdi”de görmek mümkündür. “Ashab-ı Kehfimiz” 1918’de yayımlanmış olsa da daha önce kaleme alınmıştır.⁶ İki hikâyenin tarihlerindeki yakınlık Ömer Seyfettin’in “Ashab-ı Kehfimiz”in önünde yayımladığı not ile fark edilmektedir. Notta Türk köylüsü hakkındaki sözler “Mehdi” ile çizilmek istenen panoramayı netleştirmeye yardımcı niteliktedir: *Türk köylüsü “Dili dilime uyan, dini dinime uyan...” diye milliyetin hududunu pek güzel anlarken münevver efendiler son inkılâp esnasında ne dile ne dine ehemmiyet veriyorlardı. Nihayet, işte zaman onlara yaman bir ders verdi* (316).

Serez İstasyonu’ndaki aynı vagona karşılaştıran beş Türk’ten uzun müddet kaymakamlık, mutasarrıflık yapmış olan kahramanın eleştirisi halkın artık iktisadi şartları fark ettiğini, ülkedeki durumu sorguladığını göstermektedir:

Hâsılı bütün İslâmlık bugün inkişaf etmiş, kuvvetlenmiş, ilerlemiş Hıristiyan milletlerinin boyunduruğu altında... Yalnız bizim Türkiye’nin yalancılıktan bir istiklâli var. Ama ne istiklâl!.. Gümrüklerine on para zam edemez. Düşmanlarıyla rahat bir muahede yapamaz. Payitahttaki Hıristiyan mekteplerinin içine giremez. Hâsılı İslâm tarihinde okuduğumuz yüz şu kadar İslâm hükümetinin mahvına sebep olan âmiller hâlâ Türkiye’de duruyor (360).

Yabancı müteşebbislere, tüccarlara bir başka deyişle Levanten sınıfına dair önemli başka bir hikâye de “Boykotaj Düşmanı”dır. Bilhassa Meşrutiyet’ten sonra boykot mühim bir silaha dönüşmüştür. Y. Doğan Çetinkaya, *Osmanlı’yı Müslümanlaştırmak Kitle Siyaseti, Toplumsal Sınıflar, Boykotlar ve Milli İktisat (1909-1914)* çalışmasında boykotun o devirdeki işlevini şu şekilde açıklar:

Her ne kadar boykot hareketlerinin asıl amacı halkı belirli ürünleri tüketmekten sakınmaya ikna etmekse de sıklıkla başka türlü önlemlere de başvurulmaktaydı; söz gelimi dışlamak ve dükkanların başına nöbetçi dikmek boykot hareketlerinin en önemli zorlama araçlarıydı. Bu iki yol hem barışçıl hem de şiddet kullanılarak uygulandı. Her iki araca da, özellikle de belirli tüccarların piyasadan silinmesi amacıyla, Osmanlı boykot hareketi sırasında başvurulmuştu. (2015: 81)

Boykotun duyuruluş biçimi de Ömer Seyfettin’in hikâyesinde olduğu gibi gazete, dergi ve boykotaj cemiyetlerinin yayınlarında yer verilmesi ve tellalların sokaklarda bağırması şeklindedir (Çetinkaya, 2015: 81). Ömer Seyfettin, bu hikâyede eleştirisi için bilhassa Yahya Kemal, Yakup Kadri ve Şahabettin Süleyman gibi isimlerin ilgilendiği Nev-yunanilik fikrine sempati

⁶ “Ashab-ı Kehfimiz”in parçaları ve basımı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Ömer Seyfettin, 2019: 315.

duyan kahramanlar üretir.⁷ Evine *Ey Türkler! Paralarınızı yerli Yunanlılara vermeyin. Yunan donanmasının dörtte üçü[nün] Türk parasıyla yapıldığını yine kendileri söylüyorlar. Kardeşlerinize, Türklerle alışveriş edin. Yoksa mahvolacağız, açlıktan öleceğiz, ezan yerine camilerde çanlar uluyacak. Uyanın, uyanın...* (414) sözlerinin yazdığı bildiri gelen kahraman tam tersine evinde Türk çalıştırmamakta, Türklerden alışveriş yapmamakta, Antik Yunan kültürünün sanat eserlerine ilgi duymaktadır. Türklüğü kabalık, Yunanlılığı ise incelik kabul eden, bütün bir medeniyetin Yunanlılar sayesinde doğduğuna inanan bu kahraman ve arkadaşları boykotajın tam anlamıyla düşmanıdır.

“Doğuran Ev” Ömer Seyfettin'in iktisada özellikle dikkat çekmek ve geçimle ilgili, parayı muhafaza ve çoğaltma ile alakalı yol göstermek amacıyla yazdığı bir hikâyedir. “Ticaret ve Nasip” yazısının sonunda yer alan bu hikâyeye şu görüşleriyle paralel ilerler:

Türkiye’de yaşayan on dört milyon Türk’ün kaç bütçesini sene başında yapmış, kaç bir sene zarfında harç ettiği parayı hesap etmiştir? Koca İstanbul’da kaç kişi evinin ve kendisinin masrafı için defter tutar? Defter tutmaktan, iktisat yapmaktan, para biriktirmekten vazgeçelim, biz en sade hesaplara bile akıl erdiremeyiz. Türklerin şimdiye kadar "hesap" faslına ne derece yabancı kaldıklarını göstermek için uyanmış Türklerden birinin hikâyesini yazacağız. Bu hikâyeye dikkatle okunmağa ve ibret alınmağa şayanıdır. Zira bizi ana yurdumuzdan kovmağa hazırlanan, iktisadiyatla, içtimaiyatıyla üzerimize yürüyen bir unsurun o yaman zihniyetini de gösteriyor (Ömer Seyfettin, 2018: 424-425).

Geliri iyi bir Türk ailesinin memur olup uzağa giden ve yıllar sonra geri dönen oğlu, geçmişte fakir olan komşusunu zenginlik içinde bulur. Bu durumun nasıl olduğuna akıl sır erdiremez çünkü kendisi bir memur olmasına rağmen borç harç içindedir. Kleanti, bunun sadece matematik işi olduğunu ve Türklerin böyle şeyleri anlayamadığını söyler. Annesinin evini bugünün tabiri ile ipotek ettirerek faizle borç alan kadın, evlerini bu yöntemle çoğaltmış kendi deyimiyle evlerini “doğurtmuştur.” Hikâyenin sonunda okura seslenmekten kendini alıkoyamayan yazar: *Ey Türkler! Hesap öğreniniz. Rüştüye mektebinde okuduğunuz “a’mal-i erbaa”yı efsane sanmayınız. Öğrendiğinizi hayatınıza tatbik ediniz (462) der.*

“Çanakkale’den Sonra” ülkenin içinde bulunduğu iktisadi şartları, yabancı müteşebbislerin, Levantenlerin ülkenin kaynaklarına hükmetmesi meselelerini dert edinen umutsuz bir kahramanın hikâyesidir. Tahir Alangu’ya göre Ömer Seyfettin, “Tatlısu Frenkleri”ni sadece iktisadi hayattaki hâkimiyetleri ile değil bizdeki alafranga tiplerin doğuşunda öncü olmaları noktasında da zararlı bulmaktadır (1968: 277-278). Nitekim, babasından kalan irat ile idare

⁷ “Büyükkada Konferansı” yazısında sert eleştirilerini yönelttiği Yahya Kemal’in bu hikâyenin kahramanlarından olduğu fikri fark edilmektedir. Bahsi geçen yazı için bkz. Ömer Seyfettin, 2018: 818. Ayrıntılı bilgi için bkz. Alangu, 1968: 285.

eden, temel ihtiyaçları dışında herhangi bir ihtiyacı karşılamaya yeltenmeyen bu tip, yazarın eleştirdiği “iktisadi hayata ilgisiz”, alafranga tiplerdendir. Bir köşede ölümü bekleyen kahraman aslında içten içe ülkenin esir olacağı günün korkusuyla bir iç çatışmasını yaşamaktadır:

İflâs fiilen başlamış ve nihayete yaklaşmıştı. Ticaret, zenginlik, para, saadet tamamıyla yabancıların eline geçmişti. Kapitülâsyonlar bir milleti yavaş yavaş öldüren bir idam makinesi, bir gasp müessesesi idi. Hakikati kimse görmüyor, yaklaşan felâketten kaçmak için kimse, hiç olmazsa ricat istikametini tayin edemiyordu (488).

Ancak düşman birlikleri Çanakkale’yi geçemediğinde fikri değişir. Yenilmez zannedilen düşmanın püskürtülmesiyle bir millet mefkuresi doğduğunu fark eder. Yabancı müteşebbislerin elindeki “iktisat ve istismar” silahlarını almaya yönelik bir çaba ve Türkler arasında bir iş birliği fikrinin doğduğuna inanarak alafranga yaşantısından vazgeçer.

2.2. Savaş zenginleri: Bilhassa Birinci Dünya Savaşı yıllarında halk fakirleşirken haksız, hileli yöntemlerle zenginleşen sınıf için kullanılan “harp/savaş zengini” tabirinin Ömer Seyfettin hikâyelerinde önemli bir yeri vardır. Yazarın savaş yıllarındaki yolsuzluk ve pahalılık eleştirisi, bu yolla para kazanan kişilerin servet sahibi olması gerçekliğine bağlı olarak savaş zengini tipini ortaya koyar.

“Makul Bir Dönüş”te Cabi Efendi, “Dama Taşları”nda kapatıldığı tımarhaneden çıkmıştır. Dört yıl sonunda tımarhaneden ayrılan Cabi Efendi, onu hâlâ deli olduğuna inandıracak derecede bir pahalılıkla karşılaşır. Dışarıda alışveriş için sorduğu her şey olması gerekenin çok üstündedir. Bir kahvehane girip kahve sipariş ettiğinde karşılaştığı nohut mu sorusu küçük esnafın da alışverişte hileli yolu benimsediğinin kanıtıdır. Artık kahve dâhil her şeyin içine adi ürünler karıştırılarak daha ucuza satılmaktadır. Bu her ne kadar sadece pahalılık yüzünden türeyen etik dışı bir alışveriş gibi görünse de aslında “savaş zengini” tabirine uygun hileci tüccar ve esnafların doğduğuna işaret eden bir prototiptir. Nitekim, daha sonraki hikâyelerde savaş zenginlerinin bir icadı olan “vesika ekmeği” ile karşılaşılır. Bu itibarla denilebilir ki savaş zengini tabiri, daha çok savaşı bir fırsat bilip zenginleşen kitleye uygun olsa da aslında küçük esnaf da bu hileli yöntemlere uyum sağlamıştır. Bu nedenle etki dairesi daha kısıtlı olsa da onlar da savaş zenginlerinden farklı değildir.⁸

“Tütün”de ise Cabi Efendi daha önce canını sıkkan bu hileli tavırlara uyumuş ve çalışmasını aldatmıştır.

“Acaba Ne İdi?”de savaş zengini tipi belirginleşir. *Mücessem bir kimya muammasına* benzeyen, içine neler karıştırıldığı belli olmayan vesika ekme-

⁸ Savaş döneminin bir imgesi haline dönüşen vesika ekmeği Ömer Seyfettin gibi Refik Halit’in de gündemine girmiştir. Bkz. Karay, 1942: 10 ve Karay, 2009: 102.

giyle geçirilen fakir hayatta, *kâğıt liralara eski gümüş çeyreklerin yerini tutamayacak kadar değersizleşmiş, halkın alım gücü iyiden iyiye düşmüş, eyyam ağaları, savaştan kaçanlar, dolandırıcılar, suçlular ticareti ele almıştır* (910-911). Cabi Efendi, *Semtin namuslu, çalışkan, zeki, halûk, haysiyetli, âlî mekteplerden diploma almış kıymetli evlâtları ortada yoktu* der (912-913). *Hangisini sorsa, ya "Allah rahmet eylesin, Çanakkale'de şehit düştü!" yahut "Zavallı, ailesini geçindiremedi. Sattı. Savdı. Anadolu'ya hicret etti!" yahut da "Verem oldu, yatıyor yanıtlarını işitir* (913).

Cabi Efendi'nin ifadesiyle iktisatta *Kap kapanın! Vur vuranın! Ar dünyası değil, kâr dünyası* felsefesini benimsemiş yamyamlar milleti *açlık ölüm, kıtlık çemberi içinde* inletmektedir (913). Bu şekilde haksız para kazanan sınıf sadece zenginleşenler değildir. Cabi Efendi halkın da terbiyesini kaybettiğini fark etmektedir. Toplum da buna uymuştur. Örneğin, atların nesli tükeniyor iddiası ile arabacılar fazla para almaktadır. Yani savaşla artan sadece fakirlik değil aynı zamanda yozlaşmadır.

"Memlekete Mektup" savaş zenginleri ve İstanbul'un vaziyeti hakkında bir hiciv mektubudur. Kahramanın anlattığı İstanbul'da halk aç ve sefil vaziyette, savaşı fırsat bilip zenginleşenler ise kaşanelerde yaşamakta, otomobillerle gezmektedir. Zengin Şişli ve Nişantaşı ile fakir Fatih ve Aksaray arasında büyük bir uçurum vardır. Rumlar laternalarda eğlenmekte, şarkılar söylemektedirler. İttihatçılar ise iki gruba bölünmüştür: *Biri kuvvet ellerinde iken halkı soyup soğana çeviren yeni zengin sınıfı! Öteki, fırsatı kaçırıp umumî soyguna şahsî namus endişesiyle iştirak etmeyenler. Fakir arkadaşlarına yeni zengin İttihatçılar, 'enayiler' namını veriyorlar* (947). Yeni zenginler yani 'krizi fırsata çevirenler' İstanbul'un işgalini de dört gözle beklemektedirler.

"Niçin Zengin Olmamış"ta bir mektep hocasının savaş zenginine dönüşmesi, günlüğü vasıtasıyla izlenir. *Maaşım on beş lira... Annemden kalan, bana altı lira irat temin eden evi de rehine koyduk. Yediğimiz vesika ekmeği, mektepten verilen zeytinyağıyla bulgur!* (954) sözleriyle betimlediği kötüleşmiş iktisadi şartlara tahammül edemeyen kahraman, bir gün idadiden kovulmuş bir arkadaşına rastlar. Tüccar arkadaşı ona yol gösterir. *Topal'a çatmanın bir yolunu bulmak önemlidir* (956). Levazım reislerinin yolsuzluklarını öğrenir ve bu yola giren kahraman kısa sürede zengin olur. Eğlenceden döndüğü bir gün, belediye memurlarının sokaklarda açlıktan ölenleri topladığını görür. Bu hâlin sebebi olarak hainlerden bahseden memur, onların kim olduğu sorusuna da şöyle cevap verir: *Kimler olacak? Millete ekmeğe diye kum toprak yedirenler! Katığı dünya yüzünden kaldıranlar! Fukarayı soyup kendileri zengin olanlar! Otomobillerde uçanlar!* (960). Bahsedilen "hain" kahramanın kendisidir. Nitekim un işine girmiş ve yaptırdığı vesika ekmeğine ince killer karıştırarak kâr etmiştir. Topala çatmak, vesika ekmeği gibi tabirlerdeki eleştiriyi şöyle açıklamak mümkündür: *İttihat ve Terakki'nin savaştan sonra çok eleştirilmesinin önemli nedenlerinden biri de en başta Enver Paşa olmak üzere, devlet erkânının halkın yaşadığı sıkıntılara hiç aldırmış etmemeleri, halk vesika*

ekmeğini zor bulurken lüks harcamalardan kaçınmamalarıdır (Koroğlu, 2010: 68).

“Zeytin Ekmek”te de sefaletin göstergesi yine vesika ekmeği bir diğer deyişle savaş zenginleridir. Sabire’nin kocası askerdir ve kendisi sefalet içinde vesika ekmeği ve zeytinle beslenerek hayatını sürdürmektedir. Arkadaşı Naciye ise aksine zenginleşmiş ve Sabire’nin hâline çok şaşırmıştır. Fuhuşla geçimini sağlayan Naciye ve arkadaşı, Sabire’yi önce güzelce giydirir sonra da onun için bir anlaşma yaparlar. Hikâyenin kurgusundaki temel mesele açlık olduğu için Sabire iradesi yokmuşçasına, bir dış gözlemci gibi, vaziyetine müdahale edemez. Ara ara zihninde kendisinin fuhuşa itilmesi ile açlığının çatıştığı görülse de açlık ağır basar. Ancak sonunda götürüldüğü evde, geç saatte yemek kalmadığı için zeytin ve vesika ekmeğini görünce bir çeşit sinir krizi geçirerek evden kaçır. Harbin ardında bıraktığı kadının karşı karşıya kaldığı tehlikeleri Refik Halit Karay da dile getirmiştir. Dul kalan, parasızlıkla boğuşan kadınların, savaşın en hazin sahnelerini sergilediğini bildiren Karay: *Manevi eziyetlerle, yoksuzlukla, kıfayetsiz gıda ve himayesiz hayatla iki şekilde zaafa düşen kadın benliği ve kadın vücudu kolayca çığnınmeye müsait bir hale gelmiştir. Cephe gerisi ahlaksızlığı onu temiz hülyalarından yavaş yavaş uzaklaştırır; zorla soyar ve istemeyerek kaldırımlar üstüne atar.* (2009:192) sözleriyle Ömer Seyfettin’in işlediği meseleyi ele almıştır.

“İhtiyar Olsam da (Mahçupluk İmtihanı)”nın kahramanlarından Hayranzade Şemi Bey de yeni zengin bir başka deyişle savaş zengindir. Haksız kazancını gençliğinde elde edemediği şeyler yolunda kullanan bir tiptir.

“Kazın Ayağı” Ömer Seyfettin’in tamamlayamadığı ancak yerel istikrazı işleyeceği fark edilen hikâyesidir. Mahzûfîzade Hacı Afif Efendi yeni zengin tüccarlardan değildir. Nesillerdir ticaretle uğraşan bir aileden gelmektedir. Mesleğini başarıyla devam ettirir ancak artan parası ve hırsına karşılık insanlara olan itimadı ile cömertliği azalmıştır. Her şeyden ve herkesten şüphe duyduğu için de “Kazın ayağı öyle değil” sözünü çok kullanmaktadır. Gompogolos Ağa ise kısa sürede servetini oluşturmuş yeni zenginlerdendir ve Afif Efendi’nin rakibidir. Bir gün yanına gelip Afif Efendi’ye yerli istikraz yapılacağını bu sayede çok altın kazanacaklarını söyler ancak Afif Efendi duruma “kazın ayağı” şüphesiyle yaklaşır. Her ne kadar hikâye yarım kalmış olsa da tarihsel bilgilere dayanarak muhtemel sonu için bir tahminde bulunmak mümkündür. Yazarın bahsettiği yerli istikraz yani iç istikraz ilk kez 1918’de uygulanmıştır. Basındaki propagandalar ve siyasetçilerin söylemiyle yüksek meblağ para toplanmış, kısa vadede silah alımı, maaş ödemeleri gibi problemler çözülmüştür. Ancak gidilen bu iç borçlanmanın halk cephesindeki tahsilinde “kazın ayağı öyle değil”dir. Halkın elindeki tahvillerin paraya dönüştürülmesi ancak Türkiye Cumhuriyeti döneminde tamamlanacaktır (Çelik, 2015: 156-157). Ömer Seyfettin her ne kadar ömrü vefa etmediği için bunu öğrenememiş olsa da öngörüsünün halkın istikrazdan zararlı çıkacağı yönünde olduğunu tahmin etmek güç değildir. Harp zengini Gompogolos’un yatırım

yapması, deneyimli ve şüpheli tüccar Afif Efendi'nin ise parasını riske atmayıp sonunda savaşın kaybedilmesiyle ödemesini tahsil edemeyen rakibine "kazan ayağı öyle değil hatırlatmasını yapması mümkündür.

2.3. Bir temel ihtiyaç olarak karnını doyurma: Paranın bilhassa temel ihtiyaç olarak vurgulanmasını özellikle savaş dönemi hikâyelerinde görmek mümkündür. Kahramanlar için savaş şartları altında kaybedilen bir parayı geri kazanma imkânı kısıtlıdır. Ayrıca harbin beraberinde sefaleti getirmesi de paranın kıymet noktasında hayati bir değere denk düşmesine sebeptir.

Bu çizgide bahsedilmesi gereken hikâyelerden birisi "Bomba"dır. "Bomba"da Türklere karşı örgütlenmeye başlayan Bulgar çetelerine katılmak istemeyen Magda ve Boris'in Amerika'ya kaçmak için biriktirdiği para, çete ile aralarındaki siyasi gerilime bir düğüm ekler. Bu para, ikili için nefes almak kadar değerlidir. Ayrıca Boris'in babası için yapılmış *hasis köylü için ölmek bu parayı vermektense daha çok ehvendi* (207) betimlemesi de paraya yaşam kadar hatta daha fazla kıymet verildiğini gösterir. Baba İstoyan'ın, *Kaptan, bari yüz lirasını bir ev almak için bana bırak. Ahir vaktimde açıkta kalmayayım* sözleri de parasız hayatta kalmanın zorlaşacağını gösterir (207). Komitacılarla parasını kaybetmemek için konuşmaya cesaret eden Boris'in canından olmasını da aynı nedene bağlamak gerekir.

"Beyaz Lâle"nin temelinde de iktisadî görmek mümkündür. İnsanlık tarihinin kanlı eylemi olan harbin -savunmadan ziyade fetih/işgal niyetli harplerin- nedenini vatani, ulvi, dinî sebeplerden ziyade iktisatla açıklamak daha doğru olabilir. Hikâyenin "zalim" kahramanı Radko, "bitmez tükenmez" serveti ve bunu önemsemeyen tarafı ile tanıtılsa da zengin Türklerin yaşadığı Serrez'e saldırılması önemlidir. Geçmişten bugüne askerlerin işgal ettikleri yerleri sadece mensubu oldukları millet, devlet adına almayıp aynı zamanda yağmalamak, para kazanmak için de ele geçirdikleri görmezden gelinmemesi gereken bir gerçektir:

Zenginlerden paraları tamamıyla alındıktan sonra umumî yağmalara izin verilecek, şehrin Türk kızları askerlere dağıtılabacak, askerlerin arasında kavgaya, rekabete meydan vermemek için mahalleler bölük dairelerine ayrılacaktı (427) şeklinde açıklanan plan yeryüzünün geçirdiği birçok işgalin klasik düzeninin temsilidir.

"Yeni Bir Hediye"de savaş döneminde para sıkıntısı çeken bir çift, gitmek zorunda oldukları bir sünnet merasimine ne hediye götüreceklerini düşünmektedir. Kadının eşine sitemiyle savaş şartlarının toplum üzerindeki etkisi fark edilmektedir: *Balıkpazarı tellâlı mısın, nesin? Pirinç, bulgur, yağ, peynir fiyatı... Düşün babam, düşün... Sanki senin düşünmenle fiyatlar düşecekmiş gibi...* (545). Ancak içinde buldukları zor durumda bile toplum normlarının dışına çıkamayan çift, hediye almak zorundadır. Sonunda adam hem çok kıymetli hem de çok ucuz bir hediye olarak donanma piyangosu almaya karar verir.

“Bir Çocuk Aleko” da savaş şartlarının acımasız yüzünü gösteren hikâyelerdendir. Gelibolu’da Rum bir ustanın yanında çalışan çocuk muharebe başlayınca köyüne dönmeye çalışır. Ancak vardığında buranın boşaldığını görür.⁹ Yanında bir kuru ekme kalan Ali, köyünü bulana dek rast geldiği Rumların arasında uzunca bir müddet yaşar. Kendi milletinin yok olması için edilen dualara şahit olmak, şarap içmek ve bir Rum gibi davranmak zorunda kalır. Bu hikâyede de temel ihtiyaç olan karnını doyurma meselesi ve ardından gelen mecburi fedakarlıklar sergilenmiştir.

“Velinimet”te çalışma-para ilişkisinden bahsedilmiştir. Logaritmacı Hasan eski uşağının zengin olmasını sağlamıştır. Balkan Harbi’nden sonra işsiz ve perişan olan uşak, eski efendisinden para ister. Fakat Hasan ona para vermek yerine işe başlaması için ip fabrikasındaki tanıdığına önerir. Selanik’teyken baktığı köpeği Koton fazla verilen kemikleri saklayan, istikbal kaygısı olan bir köpektir. Uşağına bunu hatırlatarak *Senin Koton kadar hissin yok muydu?* diyerek de biriktirmeyi bilmeyen tipe eleştiri yapılmıştır (742). Ona çalışıp kendi kazandığı parayı harcamasını tavsiye eder. Girip çalıştığı yerde hızla yükselen genç, bir süre sonra zengin olmuştur. Yazar hem birikim yapma hem de çalışarak para kazanma ve nihayetinde rahat iktisadi şartlara ulaşma konusunda bir telkinde bulunmuştur denilebilir.

“Şefkate İman”da, Ahmet Reşit başarılı tahsil hayatının ardından konsolos olmuş fakat işsiz, parasız kaldığında çevresi tarafından dışlanmıştır. Aç ve sefil durumdadır. Yoluna çıkan hırsızlar ona acır ve kendilerine gözcülük yapması karşılığında pay verirler. Bunun üzerine hayatta iyi insanların var olduğuna inancı artar. Karnını doyurabildiği için iyilik, fazilet, merhamet kavramlarını hayatındaki insanlardan daha merhametli çıkan hırsızlara bağlayarak insanlığa inancı tazelenen kahramanın ironik durumu aynı zamanda toplumdaki menfaat ilişkilerine de bir eleştiridir.

2.4. Para-Yozlaşma ilişkisi

2.4.1. Paranın bozduğu ahlak: Ömer Seyfettin ticaret, alışveriş ve esnaflığın yanı sıra bunların yapılış biçimini de önemsemiştir. “Çakmak”ta Balkan göçmeni İboş ve Mıstık Anadolu’da ticaret, sürücülük, zahire taşımacılığı gibi işler yapmaktadırlar. İki hemşeri karşılaştınca Anadolu şehirlerinden ve ticari sahanın olmamasından yakınıp mevcut şartları küçümserler. “On kuruş gündelikle eşek gibi” çalışmaktan yakınan ikili oturup tütün içerler. Ancak bu sırada Mıstık, İboş’un çakmağını çalar ve mahkemelik olurlar. Hikâyede Anadolu’yu küçümseyen bu ticaret ve alışveriş adamları bireysel ahlaksızlıklarıyla karikatürize edilmiştir denilebilir.

“Düşünme Zamanı” değişen zamanın şartlarına uyumsuz bir kabadayının hikâyesidir. Hayatını düzgün bir iş tutmadan devam ettirmeye çalışan Badi Ahmet’in parayı kazanma yolu da etik değildir. Kumar oynayarak hayatını

⁹ Benzer bir şekilde Yakup Kadri de savaş yüzünden muhacir olan ve köyünü bulamayan bir kadını işlemiştir., Karaosmanoğlu, Yakup Kadri, 5 Ocak 1922, “Köyünü Kaybeden Kadın.” *İkdam*, 8911: 2.

idame ettirmeye çalışan bu adam karşılaştığı fakirlik içindeki eski bir dostuna ısmarlayacakmış gibi yemek yedirir. Ancak ne kendisinin ne de arkadaşının parası vardır.

“Muhteri”, “fantezi” üst başlığı ile yayımlanmıştır.

Kuruş kuruş kazandığım liraları avuç avuç harç etmek benim elimden gelmez. Masraflı iradıma uydurmayı hayatımın en büyük vazifesi sayarım. Fakat ahlâk gibi vazife de muhite göre değişiyor. Memleketimizin hududunu aşınca her türlü fikirlerimiz, umdelerimiz alt üst oluyor. Başka hava, başka muhit, başka ufuk bizde başka temayüller uyandırıyor (686).

Cümleleri ile başlayan hikâyenin kahramanı, yedi yıldır annesinden kalan arsa üzerine bir köşk yaptırabilmek amacıyla biriktirdiği parayı Avrupa’da harcar. Eğlence hayatına kendini kaptıran kahramanın tanıştığı diğer Türkler de müsriflik konusunda kendisinden farklı değildir. Fakat asıl dikkati çeken “uç” tip olarak “milyoner”dir. Amerika’da halıların yıpranmasını önleyen bir fermejüp yaptırıp bunun patentini almıştır. Bu sayede kazandığı milyonlarla övünürken kendisini bir “muhteri” addetmesi ve Edison’dan daha mühim bir buluş yaptığını iddia etmesi onu komik duruma düşüren unsurlardır. Hikâyenin kahramanı ise eğlencenin hemen ardından ülkesine döner. Tüm servetini harcadığı için hayıflanılan bu adam, muhteri gibi bir buluş yapamadığı için üzülmemektedir. Hikâyedeki tüm kahramanlar müsrif ve ahlaksız taraflarıyla çizilmiş, buna sebep olarak ise zenginlikleri gösterilmiştir.

“Külâh” etik olmayan bir ticaret ilişkisi etrafından şekillenmiştir. Bulgaristan’da doğan Mıstık, Anadolu’da hileli yollarla hayvan ticareti yapmaktadır:

En miskin bir beygiri alınca tırnaklarını temizler, yağlar, yelesini, kuyruğunu Frenkvarî keser, düzeltirdi. Sonra torbasındaki o kimseye göstermediği, kimseye ismini söylemediği siyah ottan bir tutam yedirince zavallı hayvanı yirmi dört saat şaha kaldırır, gözlerini parlatır, azgın bir ejderha hâline sokardı (719).

Ancak Molla lakaplı bir rakibi vardır. Onunla iş birliği yaparak çürük hayvanları toplayıp satar. Fakat asıl amacı bu Kayserili tüccara bir “külâh” giydirmektir. Bir gün Molla ona valinin çocuğu için beyaz bir eşek istediğini söyleyince aradığı fırsatı bulduğuna inanır. Hacı Hüseyin’in bu eşeği bulabileceğini söyleyen Molla, kendisinin başka bir işi olduğu için ortağı Mıstık’ı görevlendirir. Valiye eşeği tek başına satıp Molla’ya külâh giydireceği için sevinen Mıstık, aslında bir tuzağa düşmüştür. Eşeği boyayıp Hacı Hüseyin’e satan Molla’dır. Böyle bir eşeğin kendisine getirilmesi ve başka bir adamın da yüksek bir meblağa onu satın almak istemesi Hacı Hüseyin’i şüphelendirmiştir. Bu nedenle Mıstık gece eşeği çalmaya çalışırken yakalanır. Ömer Seyfettin’in çizdiği iki kahraman da ahlaksız esnaf yönüyle öne çıkmıştır. Ancak böyle ticaret yapmanın cezasını baştan itibaren ortağını dolandırmak isteyen Mıstık üzerinden kesmiştir denilebilir.

“Rüşvet”te Ali Hoca, davalık olduğu muhtar adına rüşvet meselesinde çok hassas hâkime bir koç göndererek haksız olduğu davayı kazanır. Burada hâkimin rüşvet konusundaki hassasiyeti adil karar vermemesine sebep olmuştur ancak yazarın rüşvet kavramına mizahi bakışla yaklaştığını ve toplumda yaygın olan hileyi, rüşveti önlemenin zorluğunu sergilediği fark edilmektedir.

“Deve”de çingenelikten kurtulmak isteyen Mestan Bey’in bir miktar para kazanıp ticaret yapmak için Anadolu’ya gelmesi ve kendisini Arap tüccar olarak tanıtmaya Türklüğü seçmemesi dikkat çekicidir. “Bir Kayışın Tesiri”nde de Mahmut Bey bir Türk olduğu halde kendisine hediye edilen gümüş bir kayışın tesiri ile Çerkez gibi davranmaya başlamıştır.

“Yüksek Ökçeler”de de ahlaki yozlaşmanın göstergelerinden birisi paradır. Evdeki çalışanlar hanımın ayakkabısından ses çıktığı zaman kendilerini ahlaki göstermeyi başarmışken uyarıcı mahiyetindeki sesteki mahrum kaldıklarında hırsızlıkları ve ahlak dışı ilişkileri gün yüzüne çıkar. Daha sonra işe alınan bütün çalışanların da aynı ahlaki bozuklukta olması bu durumun toplumsal bir yozlaşma olduğuna işaret eder.

“Tam Bir Görüş” hikâyesinde aydın (!) tipinin hayalindeki köylü tipi ile gerçeklik arasındaki farkı ortaya çıkaran unsur paradır. Efruz Bey ve arkadaşlarının sosyoloji kitaplarından tanıdıkları halkı köyde ziyaret etmeleri, köylünün onlara içtikleri çayı, yedikleri yoğurdu kat kat fazla satmaya çalışması hayallerindeki köylü idealini yıkılmıştır.

“Havyar”da Hamdune Hanım kızına fakir de olsa ahlaki olmak şartıyla bir eş aramaktadır. Bulunan Damat Hüsam Efendi utangaç, kötü alışkanlıkları olmayan, sofu bir delikanlıdır. Dış görünüşü önemsenmeden kabul edilen damat, ticaret hırsına kapılınca karakteri değişir ve lakayt bir insana dönüşür. Paranın gücü ile bozulan ahlakı onu eşini aldatmaya kadar götürür.

“Yuf Borusu Seni Bekliyor”da eski bir paşa orduda gençleşmeye gidince işsiz kalmıştır. Ticaret ve esnaflığı beceremez. Kendisine makam ve para sahibi iken saygılı davranan ailesi ve toplumun tavırları çirkinleşmiştir. Statüsünü ve parasını kaybeden bireyin gözden düşmesi toplumdaki yozlaşmış değer ölçütlerini göstermektedir.

“Uçurumun Kenarında” başlıklı hikâyede, Raika’nın giyinişi üzerinden onun ahlaksız bir eğilimde olduğunu düşünen ve onu uyararak Peride, kendisinin namuslu bir biçimde nasıl süslenebildiğini anlatır. Namusu koruma telkininde bulunan Peride üzerinden kadınların şatafatlı bir yaşam arzularken ahlaki bozulmaya karşı dikkat etmesi gerektiği fikri iletilmiştir. Yazarın namusla alakalı kaygısını Refik Halit Karay’ın “Harp ve Kadın” yazısında da bulmak mümkündür: *Savaşta erkek cephelerde kırılır, kadın caddede . . . Biri ölse de temiz kalır, şehamet sahasında yer almıştır; öteki yaşasa da kirli kalır, sokak malıdır* (2009: 192).

“Lokanta Esrarı” hikâyesinin kahramanı, zamanla artan pahalılık yüzünden en sevdiği lokanta Abey d’or’da yemek yiyemez. Aşçı yamağı olmaya karar verir. Ancak burada insanlara satılan yemeklerde kullanılan etlerin en kokuşmuş, yağların sahte, yumurtaların bozuk olduğunu görünce buradan nefret eder. Patronlar bu sayede ciddi miktarda kâr edip artı değer oluşturmaktadır ve buna bağlı olarak etik davranmayan bir esnaf manzarası sergilenmiştir.

2.4.2. Liyakatsiz kadrolaşma: Osmanlı Devleti’nde sanayii ile uğraşan ciddi bir kesim eksikliği ve memuriyete, bir başka deyişle mevkie, yönelme iktisadi hayata en çok zarar veren durumlardan birisidir. Ancak bu durum liyakate dayalı atamaların yapılmaması, rüşvet ve iltimasla kişileri makamlara getirmenin neticesinde daha büyük bir problem olmuştur. Daha önce de bahsedildiği üzere Ömer Seyfettin, gençlerin memuriyete yönelmesini eleştirmiştir. Ancak bilhassa Birinci Dünya Harbi sırasında artan usulsüz atamalar nedeniyle onun da memuriyetten ziyade liyakatsiz kadrolaşmaya eleştiri oklarını yönelttiği görülür.¹⁰

“Gayet Büyük Bir Adam”ın devamı ve Efruz tipinin bir prototipi niteliğindeki kahramanıyla “Şimeler”, devrin Osmanlılık anlayışını savunan, kendisini büyük bir alim gibi gösteren yarı-aydın tipini sergiler. Menfaati uğruna birbirini kandırmaya çalışan kahramanlar paradan ziyade mevki sahibi olmanın peşindedir. Beraberinde doğal olarak parayı da getirecek olan bu mevkiiler sayesinde düşmanlıkları biter, menfaatleri için barışırlar.

“Kıskançlık”ta Ahmet Sühran Bey’in babası Telgraf ve Posta Nezaretinde üst kademedden bir çalışandır. Oğlunun çapkınlık ve taşkınlıklarına dayanamayınca Yanya vilayetindeki müfettiş dostundan rica eder ve ceza olarak oğlunu oradaki bir kasabaya muhabere memur olarak gönderir. Ahmet Sühran ise memuriyeti bol harcırahı olan hafif bir iş olarak görür ki bu bakış da aile-ninkinden daha olumlu değildir.

Bu şekilde “imtiyazlı” atanmaya bir başka örnek olarak “Mehmaemken”de hiçbir şey bilmeden okuldan mezun edilen ve yüksek rütbeli asker olan kahraman zikredilebilir. Bu itibarla iktisattaki bozulmanın yanında devlet kadrolarındaki ve eğitimdeki yozlaşmaya da eleştiriler getirilmiştir. Devlet kurumlarının, kaynaklarının böyle kadrolarla iktisadi yönden sömürüldüğünü görülmektedir.

“Bir Hatıra”da kahraman “Le grade dégrade” sözü üzerine düşünmektedir. Bu sözün manasını dostunun gösterdiği bir örnek sayesinde keşfeder. Eskiden cahil ve sıradan olan bir köylü parası çoğalınca başka bir deyişle “sonradan görme zengin” olunca tavrı değişmiştir. Başkatibe rüşvet olarak üzüm

¹⁰ Harp yıllarında İaşe Nazırı Kara Kemal’in dönemi, milli iktisat fikri üzerine çalışılmış olsa da eşe dosta memuriyet dağıtma hususunda eleştirilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Eldem, 1994: 46-47.

göndermeye başlamış ve “mihr-i mirânlık” rütbesi almıştır. Verdiği rüşvet sayesinde hak etmediği bir rütbeye ulaştınca Fransız atasözünde olduğu gibi rütbesi haysiyetini bozmuştur.

“Hikâyecik” başlığı altında yer alan “Felsefe”de Mithat Bey’in yıllar sonra karşılaştığı arkadaşı Mahmut’un giyimi çok kötüdür. Onun mektepteyken şiirler yazdığını anımsayan Mithat Bey, şairlerin biraz “sûfli” olduğunu düşünür. Ancak arkadaşı ona Reji’de memur olduğunu “kalem”e kalsa çoktan açıktan öleceğini söyler. Kahramanın sevdiği bir meslek seçmeyip memur olmaya, karnını doyurmaya yöneldiği görülür.

“1/2”de görevini kötüye kullanan, hak etmediği mevki ve paraya sahip ancak akıllı, becerileri yarım bir okul müdürü, İttihat ve Terakki içinde önemli bir adam olmuştur. Daha çok siyasi eleştirisi olan bir metindir.

2.5. Para ve din: Batıl inançlara dayalı, dini menfaate alet ederek para kazanmaya çalışan kahramanlar da vardır. Din tüccarı, inanç tüccarı olarak kabul edilebilecek bu tipler insanların masum inançlarını suiistimal etmektedir.

“Türbe”de eşini kaybeden Şefika Molla, kendisine kalan bir maaş olmadığı hâlde geçinebilmektedir. Çünkü halk uzaklardan kısmet açmak, çocuk sahibi olmak, hastalıklara şifa bulmak için ona gelmekte, kendilerini okutup muska almaktadır. Gelenler arasında “kazanamayan tüccarlar”ın da olması önemlidir. Yazarın ticaret konusundaki cahillik ve batıl inançlara atfını burada görmek mümkündür.

“Beynamaz”da da benzer bir şekilde batıl inanç ve para meselesi merkezdedir. Kuraklıkla uğraşan köy ahalisi, bu durumun inançsız çoban yüzünden olduğuna inanmaktadır. Bunun üzerine hoca, Gavur Ali’yi namaz kılmaya ikna eder. Böyle yaparsa koyunlarının artacağını söyler. Ancak Ali koyunlarını bakımsız bırakıp sadece namaz kılmaya ve kahvehanede vakit geçirmeye alışınca tüm varlığını kaybeder. Bunun üzerine namazdan ve inanmaktan hemen vazgeçer. Yazar para için dine dönen Ali’ye de kuraklığı dine bağlayan halka da mizahi bir bakışla yaklaşmıştır.

“Perili Köşk”te evinin perili olduğuna herkesi inandırarak para kazanan bir ev sahibi, mülkünden batıl inançlar sayesinde haksız kazanç sağlamaktadır.

Sonuç

Ömer Seyfettin gerek mütefekkir gerek hikâyeci yönüyle topluma ve toplumsal gerçeklere her daim yakın olmuş bir yazardır. Bu yönü fikri hayatını siyasi, sosyal, iktisadi şartların da etkisi ile şekillendirip onu millî bir uyanış davasına yöneltmiş, hikâyeci yanını da yine bu şartlara bağlı olarak tarihi gerçekliklere, yaşam şartlarına uygun, toplumun içinden kahramanlar üretecek şekilde etkilemiştir.

Bu gerçekçi bakışı hikâyelerinde iktisadi hayat sahneleri üretmesini sağlamış ve kahramanları devrin yaşayan simalarına dönüşmüştür. Bu itibarla para meseleleri yazarın hikâyesine nüfuz etmiş, problemlerinden birisi haline gelmiştir. Onun hikâyelerinde Osmanlı iktisadının gidişatına göre alafranga tiplerden harp zenginlerine bir başka deyişle piyanodan vesika ekmeğine uzanan eleştirilerle karşılaşılır. Bu hikâyelerin hemen hepsinde devrin güncel iktisadi problemlerine ilişkin izler bulmak mümkündür. Öte yandan şunu da belirtmek gereklidir ki kuvvetli üslubu, mizahi yönü, eleştirilerinin çağını aşan gerçekçiliği sayesinde kahramanları günümüzde de nefes almaktadır. Hemen hemen hiçbiri etkisini yitirmemiştir.

Bu hikâyelere para çerçevesinden bakmak ise hem Osmanlı Devleti'nin iktisadi hamlelerini, yıkılış sürecini tetikleyen problemlerini görmek hem de adım adım yeryüzündeki varlığı tehlikeye giren Türk toplumunun sosyal yapısındaki arızaları görmek açısından önem teşkil etmektedir. Nitekim, Ömer Seyfettin askerlik geçmişi, mensubu olduğu edebî cereyanın toplumu dert edinen fikrî temeli ve karakterindeki ileri görüşlülük vasfı ile Meşrutiyet, Dünya Harbi, Millî Mücadele dönemlerini anlamak isteyen herkes için en doğru pusulalardan birisidir.

KAYNAKLAR

- ALANGU, Tahir (1968), *Ömer Seyfettin Ülkücü Bir Yazarın Romanı*, May Yay., İstanbul.
- ÇAKICIOĞLU OBAN, Raziye (2007), "Levanten Kavramı ve Levantenler Üzerine Bir İnceleme", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 22, s. 337-356.
- ÇELİK, Akın (2015), "Savaşın Maliyetine Bir Çözüm: Bir Borçlanma Hikâyesi", *Türkiyat Mecmuası*, C. 25/Güz, s. 107-165.
- ÇETİNKAYA, Y. Doğan (2015), *Osmanlı'yı Müslümanlaştırmak Kitle Siyaseti, Toplumsal Sınıflar, Boykotlar ve Milli İktisat (1909-1914)*, İletişim Yay., İstanbul.
- ELDEM, Vedat (1994), *Harp ve Mütareke Yıllarında Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomisi*, TTK Yay., Ankara.
- KARAOĞLU, Ömer (2018), *Osmanlı İktisat Tasavvuru ve Modernleşme*, İz Yay., İstanbul.
- KARAOĞLU, Yakup Kadri (5 Ocak 1922), "Köyünü Kaybeden Kadın" *İkdam*, 8911: 2.
- KARAY, Refik Halit (1942), *Sakın Aldanma, İnanma, Kanma*, Semih Lûtfi Kitabevi, İstanbul.
- KARAY, Refik Halit (2009), *Tanıdıklarım*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul.
- KÖROĞLU, Erol (2010), *Türk Edebiyatı ve Birinci Dünya Savaşı (1914-1918) Propagandadan Milli Kimlik İnşasına*, İletişim Yay., İstanbul.
- Ömer Seyfettin (2018), *Bütün Nesirleri (Fıkralar, Makaleler, Mektuplar ve çeviriler)*, Haz. Nâzım Hikmet Polat, TDK Yay., Ankara.

Ömer Seyfettin (2019), *Bütün Hikâyeleri*, Haz. Nâzım Hikmet Polat, Yapı Kredi Yay., İstanbul.

Vahan Efendi (1279), “Fevaid-i Şirket”, *Mecmua-i Fünûn*, C. 1., nr. 8, s. 343-353.